

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/7>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІВ МІСЦЕВИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

METHODICAL FUNDAMENTALS OF THE STUDY OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF LOCAL COURT JUDGES IN UKRAINE

**Вафіна Є.О., аспірант кафедри конституційного,
трудового та адміністративного права**
Національний університет «Запорізька політехніка»

Статтю присвячено висвітленню методологічних засад і техніки наукового дослідження конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні як комплексної діяльності, спрямованої на спостереження, аналіз та оцінювання чинного законодавства та практики його застосування. Будь-яке наукове пізнання має обов'язково ґрунтуватися на певній методології, яка в загальному розумінні становить сукупність способів пізнання, світоглядних і пізнавальних, які утворюють багаторівневу систему, за допомогою якої вирішуються визначені наукові завдання методології. Її становлять методи наукового дослідження, тому науковці у своїх роботах розглядають поняття «метод» як певний спосіб пізнання, шлях до чого-небудь тощо. Так, будь-який метод – це норми, прийоми, правила та способи пізнання. Завданням методу є організація та регулювання процесу пізнання. Особливу увагу зосереджено на універсальному, загальнонауковому, пояснювальному, спеціальному та прогностичному методах наукового пізнання.

Відповідно до напрацювань, які вже існують у межах теми конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, можна сказати, що нині у суспільстві домінує той погляд, згідно з яким процес становлення та розвитку конституційно-правового статусу суддів в Україні не сприймається з тією відповідальністю та професіоналізмом, як це мало б бути. Це виявляється у недбалому та непрофесійному застосуванні законодавства у цій сфері, що підтверджує факт необхідності внесення певних точкових, але якісних змін у законодавство. Вдосконалення методології та техніки дослідження Конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні істотно вплинуть на вдосконалення нормативно-правового масиву.

Ключові слова: статус судів, правове регулювання, наукові підходи, методи наукового пізнання, методологія, методологічні засади, універсальний метод наукового пізнання, загальнонауковий метод наукового пізнання, пояснювальний метод наукового пізнання, спеціальний метод наукового пізнання, прогностичний метод наукового пізнання.

The article is devoted to the coverage of methodological principles and techniques of scientific research Constitutional and legal status of judges of local courts in Ukraine as a COMPLEX ACTIVITY aimed at monitoring, analysis and evaluation of current legislation and practice of ego! Application. Any scientific Cognition must be based on a certain Methodology, which in the general sense is a set of methods of Cognition, worldview and cognitive, which form a multilevel system through which to solve certain scientific problems. Methodologies are methods of scientific research, scientists in in their scientific works consider the "method" as a certain way of cognition, the path to something, etc. In other words, any method is norms, Techniques, rules and Methods of Cognition. The task of the method is to organize and regulate the process of Cognition. Ramus's special focus on universal, general scientific, explanatory, special and predictive methods of scientific cognition.

According to the developments that already exist in the framework of the constitutional status of judges of local courts in Ukraine, we can say that the dominant view in society today is that the process of formation and development of the constitutional status of judges in Ukraine today, It is NOT accepted with the RESPONSIBILITY and professionalism as it should be. This is manifested in the negligent and unprofessional application of legislation in this area, which in turn confirms the fact that it is necessary to make certain point, but qualitative changes in the legislation. Improving the Methodology and Techniques of Research The constitutional and legal status of judges of local courts in Ukraine has significantly affected the improvement of the legal framework.

Key words: status of courts, legal regulation, scientific approaches, methods of scientific Cognition, methodology, methodological bases, universal method of scientific Cognition, general scientific method of scientific Cognition, Explanatory method of scientific Cognition, Special method of scientific Cognition, predictability method of scientific cognition.

Постановка проблеми. Досліджуючи тему конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, потрібно брати до уваги те, що таке дослідження є науковим пізнанням, основна ціль якого – проаналізувати та з'ясувати за допомогою і на основі методів пізнання основні проблемні моменти, які супроводжують процес становлення та розвитку конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, котрі виникають через неякісне застосування чинного законодавства. Будь-яке наукове пізнання обов'язково має ґрунтуватися на певній методології, яка в загальному розумінні становить сукупність світоглядних і пізнавальних способів пізнання, які утворюють багаторівневу систему, за допомогою якої вирішуються визначені наукові завдання.

Стан дослідження. Зазначена проблематика знайшла відображення у дослідженнях таких науковців, як Р. Бахер, В. Бережнюк, В. Єгорова, В. Кравчук та ін.

У наукових працях спостерігається відсутність єдиних підходів до розуміння методологічних засад дослідження правового статусу суддів.

Мета статті – описати методологічні засади дослідження конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні як систематичної діяльності, спрямованої на спостереження та аналіз чинного законодавства та практики його застосування.

Виклад основних положень. Сутність, значення та характерні риси методології вивчали і, відповідно, відображали у своїх роботах різні науковці. На їхні переконання, методологія становить систему прийомів і способів, які застосовуються у науці, мистецтві, політиці тощо. Водночас методологією називають і саме вчення про систему способів і прийомів, тобто в ній убачають уособлення загальної теорії методу [1, с. 18].

Зважаючи на такі погляди, не дивно, що методологію розглядають як певне філософське вчення і саме про

систему методів наукового пізнання та перетворення реальної дійсності, і про застосування принципів та законів діалектики в безпосередньому процесі пізнання.

На думку вчених, методологія в процесі пізнання дає змогу розробити план діяльності (пізнавальної та практичної), допомагає направити перебіг наукового дослідження на правильний та оптимальний шлях, регулює правильність застосування тих чи інших методів і прийомів у процесі пізнання, формує результати дослідження в певні форми знання тощо [10, с. 359].

Працюючи над написанням будь-якої наукової праці, зокрема дисертації, обов'язково необхідно розмежовувати методологію і методіку наукового дослідження та наукового пізнання відповідно. Так, методологія, як уже зазначалося вище, становить систему методів, а от методіка розглядається як певна послідовність, певний план того, як треба виконувати те чи інше наукове чи практичне завдання, як застосовувати належні методи.

Незважаючи на вищенаведене, науковці у своїх працях пов'язують юридичну методологію з методікою наукового пізнання, вважаючи, що методологія вивчає методіку наукової діяльності. При цьому сама методіка дає розуміння того, як потрібно провадити юридичну наукову діяльність, як використовувати засоби пізнання, щоб вирішити ті завдання, які поставлені перед дослідженням.

Загалом, до структури методології будь-якого дослідження входить два основоположних блоки. Перший блок відповідає за загальні, світоглядні рівні, яких існує чотири. Якщо розглядати дослідження, яке проводилося у межах обраної теми, а саме щодо конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, то (відповідно до цих рівнів) можна визначити [5, с. 88], що перший рівень відповідає за те, що на першочерговому етапі дослідження слід розуміти, яке бачення (світогляд) домінує у суспільстві з питання, що порушується у роботі.

Відповідно до напрацювань, які вже існують у межах теми конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, можна сказати, що нині в суспільстві домінує той погляд, згідно з яким процес становлення та розвитку конституційно-правового статусу суддів в Україні не сприймається з тією відповідальністю та професіоналізмом, як це мало б бути. Це виявляється у недбалому та непрофесійному застосуванні законодавства у цій сфері, що підтверджує факт необхідності внесення певних точкових, але якісних змін у законодавство.

Другий рівень становить стиль наукового мислення. Очевидним є той факт, що в процесі написання наукової роботи широко застосовується плуралізм. Виявляється це в тому, що думки різноманітних науковців беруться до уваги, звертається увага на шляхи вирішення проблем, які запропоновані у наукових працях цих спеціалістів [13, с. 2].

Третій рівень становить (у загальному розумінні) фундаментальну концепцію в окремій галузі знань, схвалену певним науковим співтовариством, який стосується наукової парадигми. Тобто третій рівень є певним зразком, який утворився внаслідок поєднання досягнень науки і був визнаний науковою спільнотою. Досліджуючи питання конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні, досить складно з абсолютною точністю визначитися, які конкретно погляди та переконання мають найбільшу популярність і, відповідно, застосовуються на практиці [2, с. 598]. Проте, напевно, що стосується основоположних моментів, то щодо них існує певний консенсус у науковому співтоваристві, який, як наслідок, виражений та закріплений у певних законодавчих нормах. Тобто цілком логічним є те, що визначення поняття конституційно-правового статусу суддів, їх основна структура просто не можуть викликати сумнівів і спорів, оскільки це вже історично сформовані моделі, котрі існують тривалий час, їх необхідність та доцільність не оспорується і приймається як належне.

Четвертий рівень теж має неабияке значення, адже він відповідає за дотримання під час дослідження деяких принципів наукового пізнання. Серед науковців немає єдиного і непорушного бачення того, якими є ці принципи, але (спираючись на тему дослідження) вбачається доцільним дотримуватися таких принципів [11, с. 319]:

1) історизму (необхідності дотримання послідовності під час аналізу різноманітних джерел);

2) об'єктивності (дослідження має проводитися прихильно, не відкидаючи поглядів, які суперечать напяму дослідження, тобто результати повинні ґрунтуватися на об'єктивній реальності);

3) соціального гуманізму (підсумкові результати і напрацювання, які будуть зроблені у процесі дослідження, обов'язково повинні позитивно впливати не тільки на суб'єктів у певній вузькій сфері, а й на все суспільство чи населення держави в цілому).

З огляду на те, що складником методології є методи наукового дослідження, науковці у своїх наукових роботах розглядають метод як певний спосіб пізнання, шлях до чого-небудь тощо. Тобто будь-який метод – це норми, прийоми, правила та способи пізнання. Завданням методу є організація та регулювання процесу пізнання [7, с. 102–103, 107].

Отже, зважаючи на вищесказане, цілком очевидним є той факт, що дослідження досягне поставленої мети і матиме загальний успіх лише в тому разі, коли будуть правильно обрані основні методи дослідження, які відповідатимуть сучасним тенденціям розвитку науки. Усі методи, які використовуються під час дослідження, повинні обов'язково відповідати рівню сучасного розвитку суспільних відносин. Якщо ж цього не буде, то і результати дослідження можуть бути хибними і неактуальними.

Обираючи методи дослідження, варто зазначити, що загальнонаукова методологія є основою для методології всіх інших (уже спеціальних) наук, зокрема і юриспруденції [13, с. 226–227], адже юридична методологія, як і всі інші методології різних наук, базується на загальнонауковій теорії про основні методи наукового дослідження.

Усі методи умовно поділяються на три блоки:

– універсальні, притаманні загальній методології;

– загальнонаукові, які можуть траплятися у певній групі наук;

– спеціальні – методи конкретної науки, які використовуються лише в процесі її дослідження.

Універсальним методом, який слід розглянути і який застосовується у процесі дослідження, є діалектичний. Він ґрунтується на об'єктивності і закономірності суспільного розвитку, дослідженні суспільних явищ у динаміці їх розвитку в найбільш широкому вигляді [8, с. 5].

Під час дослідження основних проблем конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні цей метод використовувався на всіх етапах, адже з'ясуванню підлягала тенденція до розвитку законодавства та наукового бачення у вигляді напрацювань науковців у сфері правосуб'єктності та принципів діяльності суддів місцевих судів.

Використання методу діалектики дало змогу виявити всі закономірності конституційно-правового статусу суддів місцевих судів, побачивши головні та нагальні проблеми, які потребують розв'язання [12, с. 279].

Першим серед загальнонаукових методів потрібно розглянути формально-логічний. Цей метод (шляхом використання логіки) дає змогу виокремити з наявних норм щось інше, тобто певні приховані норми. Під час дослідження використовується один із прийомів формально-логічного методу, а саме дедукція, яка в загальному розумінні спрямовує думку від загального до часткового [8, с. 20]. Так, завдяки дедукції було з'ясовано деталі та виявлено основні фактори, котрі призводять до того, що судді нехтують і не звертають належної уваги на свої права та обов'язки тощо.

Логічним є висновок, який спрямовує думку від загального (особа чи все суспільство потерпає від того, що суд прийняв неправильне рішення) до приватного (неякісно прописане законодавство дає змогу професійним суддям нехтувати деякими фактами та нормами, що призводить до негативних чи й катастрофічних наслідків).

Наступним загальнонауковим методом, який також використовується під час дослідження, є системний (системно-структурний). Цей метод передбачає дослідження того чи іншого явища в повному обсязі (з урахуванням різних обставин та сторін). Тобто не можна спиратися лише на окремі випадки і, розглядаючи їх як фундаментальні, робити певні висновки. Так, наприклад, можуть змінюватися складники конституційної основи правового статусу суддів залежно від нових завдань та функцій, а також зі змінами елементів набуває змін і система конституційно-правового статусу суддів. При цьому основною системою є та, що активно діє на частини, об'єднує їх відповідно до цілей, які у нашому разі ставить держава, суспільство перед судовою системою та суддями. Потрібно звертати увагу абсолютно на всі погляди та ідеї, які наявні з того чи іншого питання. Проаналізувавши їх усі як цілісну систему, можна робити певні висновки. Так, досліджуючи проблемні питання конституційно-правового статусу суддів, взято до уваги чинне законодавство, законодавчі акти, які втратили чинність, наукові напрацювання та судові прецеденти за останній період. Спираючись на ці джерела, їх детальний та повний аналіз, виявлено ще не вирішені проблеми та запропоновано шляхи їх подолання [4, с. 48].

Останнім можна зазначити метод моделювання, який належить до загальнонаукових. Цей метод дає змогу шляхом моделювання, тобто уявлення певних явищ, зрозуміти те, яким чином ті чи інші зміни вплинуть на досліджуване. Цей метод використовується на тих етапах дослідження, коли необхідно змоделювати, як запропоновані реформи судової системи сприятимуть якійсь новій системі суддів загальної юрисдикції та вдосконаленню порядку здійснення судочинства в Україні [10, с. 336].

Найбільш використовуваними методами є спеціальні (правові). І це не є дивним, адже саме ці методи (через те, що вони є виключно методами юридичної науки) дають змогу якісно проаналізувати та дослідити те чи інше явище, тому їх потрібно більш детально розглянути і з'ясувати, на яких етапах вони використовувалися у процесі дослідження.

Особливе місце серед спеціальних методів дослідження посідає порівняльно-правовий. Він дає змогу шляхом порівняння певних систем і моделей виявити індивідуальну специфіку кожної з них та, відповідно, зробити висновки щодо того, яка з моделей є ефективнішою, якіснішою та доцільнішою (залежно від того, що саме досліджується). Загалом, порівняльно-правовий метод використовувався у тих випадках, коли порівнювалися різноманітні судові рішення та реальні ситуації. Подібні процедури порівняння різноманітних конкретних ситуацій дають змогу об'єктивно поглянути на принципи діяльності суддів місцевих судів, побачивши та проаналізувавши при цьому всі спірні та неоднозначні моменти.

Третім спеціальним методом, застосованим у дослідженні, є формально-юридичний.

Слід зазначити, що у дослідженні цей метод використовується шляхом аналізу різноманітних джерел права, адже беруться до уваги напрацювання науковців у сфері проблем дослідження конституційних основ правового статусу суддів в Україні, закони, правові документи, юридичні тексти.

Також використовується такий прийом формально-юридичного методу, як аналіз формальної визначеності права. Цей прийом має неабияке значення для дослідження конституційних основ правового статусу суддів. Цей метод допомагає досягти визначеності в прочитанні текстів правових документів і роз'ясненні їх внутрішнього змісту, вживанні термінів і узгодженості сфер їх використання [13, с. 209].

Надзвичайно важливим є метод інтерпретації (тлумачення) норм права. Його значущість пояснюється так: досліджуючи будь-яку тему у сфері права, першочергово потрібно орієнтуватися у значеннях тих норм права, які застосовуються в дослідженні або зміст яких піддається критиці у цьому ж дослідженні. Адже яким чином можна стверджувати, що та чи інша норма права є неправильною чи недоцільною, якщо не розуміти її сутність?

Важливо усвідомлювати, що існує не один спосіб тлумачення норм права. Виокремлюється низка способів інтерпретації, але загальноновизнаним є лише один – граматичний. А от способів, які визнаються окремими науковцями, більше. До них належать:

- спеціально-юридичний;
- семантичний;
- логічний;
- функціональний;
- систематичний;
- термінологічний;
- телеологічний;
- юридично-джерелознавчий;
- політичний;
- аналітичний;
- соціологічний.

Майже на всіх стадіях дослідження використовується такий спосіб тлумачення, як логічний, адже є чимало випадків, коли визначений текст норми не дає повного розуміння того, що встановлює ця норма, що вона визначає. Цей метод передбачає спрямування значної уваги на опрацювання Конституції України та актів законодавства, зокрема тих, які встановлюють механізм реалізації положень Основного Закону, рішень Конституційного Суду України та актів правозастосування інших суб'єктів владних повноважень [12, с. 304]. Цей метод прийнято вважати найважливішим та найдавнішим у юридичній науці.

Висновок. Отже, порівняльно-правовий метод, статистичний, загальнологічні методи (індукція, синтез, аналогія, аналіз тощо), методи системних досліджень (системно-структурний підхід, сходження від абстрактного до конкретного), перебуваючи між собою у взаємозв'язку, утворюють цілісну систему – методологію дослідження

Удосконалення методології та техніки дослідження конституційно-правового статусу суддів місцевих судів в Україні істотно вплинуть на якість отримуваних даних і, відповідно, якість та точність прогнозів, що вкрай важливо для вдосконалення нормативно-правового масиву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулаев М.И. Теория государства и права : учебник для высших учебных заведений. Москва, 2004. 410 с.
2. Бабосов Е.М. Наблюдение социологическое: энциклопедия. Минск : Книжный Дом, 2003. 1312 с.
3. Балинская О.М. Семіотика права як філософсько-правова парадигма : монографія. Львів, 2013. 485 с.
4. Дубовицкий В.Н. Социология права: предмет, методология и методы : монография. Минск, 2010. 174 с.
5. Кельман М.С. Методология сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку : монографія. Львів, 2013. 445 с.
6. Кохановский В.П. Философия и методология науки : учебник. Ростов на Дону : Феникс, 1999. 269 с.
7. Кулеш Н.Н. Методические рекомендации по прогнозированию последствий принятия (издания) нормативных правовых актов – важный этап в повышении эффективности нормотворческого процесса : учебник. Минск: Нова Принт, 2005. 107 с.
8. Пилугина Н.С. Антропологический метод познания права : учебник. Краснодар, 2009. 251 с.

9. Сырых В.М. Логические основания общей теории права: учебник . Москва : Юридический Дом Юстицинформ, 2001. 528 с.
10. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
11. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки: ученик. Екатеринбург : Издательство Гуманитарного университета, 2001. 263 с.
12. Фарман И.П. Мониторинг как метод исследования и представления знания: ученик. Москва : Институт философии РАН, 2012. 269 с.
13. Яркова Е.Н. История и методология юридической науки : учебное пособие. Тюмень : Издательство Тюменского государственного университета, 2012. 358 с.